

שהגורל הוא זה שמקדשו, וכי אינו דין שנאמר שיקדש אותו השם, בקל וחומר משאר קרבנות?!

תלמוד לומר לכך נאמר "ועשהו חטאת" – ללמדנו, כי רק הגורל [שהוזכר בפסוק קודם] עושה אותו חטאת, ואין קריאת השם עושה אותו חטאת.

והרי ברייתא זו בספרא היא שנויה, (1) וסתם סיפרא – מני? ברייתא שנשנתה בספרא סתם [בלא לפרט מי הוא התנא שנאה] מי הוא ששנה אותה? הלא רבי יהודה הוא זה ששנאה.

וקא תני: "הגורל עושה חטאת, ואין השם עושה חטאת".

אלמא, מוכח מכאן, שהגולה מעכבא אפילו לדעת רבי יהודה. וזה כשיטת רבי ינאי בלשון השניה.

ומכאן תיובתא דמאן דאמר "הגולה לא מעכבא" לרבי יהודה [לרבי יוחנן לפי שתי הלשונות, ולרבי ינאי לפי הלשון הראשונה].

ומסקינן: אכן תיובתא היא! ונדחו דברי האומרים שלדעת רבי יהודה הגולה אינה מעכבת. (2)

ועתה מבארת הגמרא את מה ששינו בברייתא שבשאר קרבנות הצריכות פירוש, כגון קני זבים וזבות, אם קרא עליהם שם [לזו חטאת ולזו עולה] התקדשו כדיבורו.

אמר רב חסדא: אין ה"קניין" [שתי תורים או שני בני יונה הבאים כזוג לקרבן ולכן הם נקראים "קן"] מתפרשות שעוף זה הוא לעולה ועוף זה הוא לחטאת, אלא:

או בשעת לקיחת בעלים – בשעה שהבעלים קנה את התורים, שאז אם אמר תור זה אני קונה לחטאת ותור זה לעולה, דבריו קיימים. (3)

או, אם הבעלים לא קראו להם שם בשעת הקניה, בעשיית הכהן – בשעה שהכהן מקריבם, יאמר "זה אני מקריב לחטאת, וזה אני מקריב לעולה". [ר"ח].

ד"ה ומה במקום].

1. עיין לעיל מ ב הערה 10.

2. משמע מהגמרא שדברי הלשון השניה בדעת רבי ינאי לא נדחו. וקשה, שהרי רבי ינאי אמר שהגולה מעכבת לרבי יהודה משום שנאמר "אשר עלה" פעמיים, לעכב. ואילו בברייתא [שהגמרא הביאה כאן] מבואר שלומדים זאת מהפסוק "ועשהו חטאת" הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת!

ותירצו תוספות [מ ב ד"ה ועשהו] שני תירוצים:

(א) הטעם שהגמרא הביאה לעיל [שנאמר

פעמיים "אשר עלה"] אינו מדברי רבי ינאי עצמו אלא הסבר הגמרא בדעת רבי ינאי. ומאחר שבברייתא נאמר טעם אחר [שנאמר "ועשהו חטאת"] יש לומר שזה היה גם טעמו של רבי ינאי.

(ב) "אשר עלה" אינו בלשון ציווי. ולכן אי אפשר ללמוד שהוא לעכב. אלא "ועשהו" גילה על "אשר עלה" שהוא לעיכובא. ואילו נאמר רק "ועשהו" היינו לומדים מכאן דרשא אחרת. עיין שם. ובתוספות ישנים ד"ה ת"ל.

3. כלומר, אין הכהן יכול לשנותן בעשייתן ואם שינה פסול. רש"י.

להיפך, מקל וחומר:

ומה במקום שלא קידש הגורל, בשאר מקומות שמביאים שני קרבנות ממין אחד, כגון קיני זבים וזבות ויולדות, שצריך לפרש מי מהם החטאת ומי הוא העולה, ואין הגורל מקדשם, בכל זאת קידש השם, הם מתקדשים בקריאת שם הקרבן.

מקום שקידש הגורל, בשני שעירי יום הכיפורים — אינו דין שנאמר שיקדש השם, מקל וחומר!?

תלמוד לומר, לכך נאמר: "ועשהו חטאת". ללמד שרק הגורל [שהוזכר בפסוק קודם] עושה את השעיר חטאת, ואין השם עושה את השעיר חטאת.

ומדברי הברייתא הזאת יש להקשות על רב חסדא, שאמר אין הקינים מתפרשות אלא בלקיחה או בעשיה:

והא הכא בענין ההגדלה של שעירי יום הכיפורים, דלאו בשעת לקיחה היתה ההגדלה, שהרי כבר מאתמול לקחן, ולא בשעת עשייה היא, שהרי אחרי ההגדלה היה עושה כמה עבודות, לפני הקרבת השעיר [ר"ח]. וקתני בה דקבע הגורל.

והרי התנא רצה ללמוד מכאן בקל וחומר שאף השם יקבע. ומשמע, כשם שהגורל קובע שלא בשעת הלקיחה והעשייה, כך גם השם יקבע שלא בשעת הלקיחה והעשייה. ושלא כדברי רב חסדא.⁽⁵⁾

אבל אם הבעלים לא קראו להם שמות לחטאת ולעולה בשעת קנייתם, אין הם עוד יכולים לקבוע איזה עוף הוא לעולה ואיזה לחטאת, וגם אם ייחדו עוף אחד מסויים לעולה ואת חבירו לחטאת אין דבריהם קיימים, והכהן יכול לשנות בשעת עשייתו ממה שאמרו.

אמר רב שימי בר אשי: מאי טעמא דרב חסדא?

דכתיב [ויקרא יב ה] בענין יולדת עניה: "ולקחה שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת".⁽⁴⁾

ובענין זב שמקריב שתי תורים או שני בני יונה נאמר [ויקרא טו טו]: "ועשה אותם כהן אחד חטאת והאחד עולה".

ומכאן למד רב חסדא שהעופות נקבעים או בלקיחה כלשון הכתוב ביולדת, או בעשיה כלשון הכתוב בזב.

מיתבי סתירה לדברי רב חסדא, מהברייתא דלעיל:

שהרי שנינו בברייתא: נאמר [ויקרא טז טז] בענין שעיר החטאת של יום הכיפורים: "ועשהו חטאת" — מכאן שהגורל בלבד עושה את השעיר חטאת. ואין קריאת השם עושה חטאת.

שיבול אני לומר: וחלא דין הוא ללמוד

לקיחה כשם שכתוב בזב. עיין שם. ועיין בר"ח שהיתה לו גירסא אחרת בדברי הגמרא.

5. כך פירש רש"י. ועיין בריטב"א [ד"ה אמר רב חסדא] שכתב בשם ר"י שאף על פי שרב חסדא

4. רש"י הוסיף כאן "וכן במצורע". ועיין בשיח יצחק שכתב שאפשר לפרש את דברי רש"י בשני אופנים: א) שגם במצורע כתוב שהקינים מתפרשות בלקיחה, כשם שכתוב ביולדת. ב) שבמצורע כתוב שהקינים מתפרשות בשעת

אמר תירץ רבא: הכי קאמר, כך התכוין התנא לומר:

והלא דין הוא: מזה במקום שלא קידש הגורל [כמו בקינים], ואפילו אם יגריל בשעת לקיחה, וכן אפילו אם יגריל בשעת עשייה, בכל זאת קידש השם, בשעת לקיחה ובשעת עשייה.

מקום שקידש הגורל, בשעירי יום הכיפורים, שלא בשעת לקיחה ושלא בשעת עשייה – אינו דין שקידש השם בשעת לקיחה ובשעת עשייה [כמו בשאר הקרבנות]!?

ולעולם אין קריאת השם קובעת בקינים אלא בשעת לקיחה או עשייה. וכדברי רב חסדא.

תא שמע סתירה לדברי רב חסדא:

טמא שנכנס למקדש בשוגג חייב בקרבן "עולה ויורד" בערכו. והיינו, העשיר מביא כבשה או שעירה לחטאת, העני מביא שתי תורים או שני בני יונה, אחד לחטאת ואחד לעולה. ואילו הדל שבדלים מביא עשירית האיפה סולת לחטאת.⁽⁶⁾

ושנינו בכרייתא: מטמא מקדש [טמא שנכנס למקדש בשוגג] שהיה עני, והפריש מעות לקינו לקנות בהם שתי תורים או שני בני יונה, ובינתיים העשיר, והתחייב בכבשה או שעירה לחטאת, אך אינו חייב להביא עולה.

אך הוא טעה, וחשב שהיות והוא העשיר הרי הוא חייב בשתי בהמות במקום שני העופות. ולכן, אחר כך חילק את המעות שהפריש לרכישת קינו לשני חלקים, ופירש

וכן פירש רבנו אליקים.

6. בויקרא תחילת פרק ה הוזכרו שלש עבירות שהעובר עליהן חייב קרבן עולה ויורד. (א) שבועת העדות [מי שהשביעוהו שיעיד ונשבע לשקר שאינו יודע עדות בדבר]. (ב) טומאת מקדש וקדשיו [טמא שנכנס למקדש בשוגג, או אכל קדשים בשוגג]. (ג) שבועת ביטוי [הנשבע שיאכל או לא יאכל ועבר על שבועתו בשוגג].

הברייתא כאן נוקטת מטמא מקדש כדוגמא לכל קרבן עולה ויורד, שדינם שוה למטמא מקדש. ורק במצורע [שיש הבדל בין קרבנות מצורע עני למצורע עשיר] דינו שונה. תוספות.

תוספות ישנים. ריטב"א.

ולמה לא נקטה הברייתא את שבועת העדות שהוזכרה ראשונה בתורה?

פירשו תוספות שהתנא דיבר במטמא מקדש שהוא שכיח יותר.

אמר "אין הקינין מתפרשות" וכו' אין הכוונה לקינין בלבד אלא גם בקרבנות בהמה הדין כן, כגון נזיר שהפריש שתי בהמות לקרבנותיו ולא פירש איזו לעולה ואיזו לחטאת. אינן מתפרשות אלא בשעת לקיחה או בשעת עשייה [וכן כתבו בתוספות ישנים ותוספות הרא"ש].

והוכיח הריטב"א את דבריו מהגמרא כאן, שהרי שעיר של יום הכיפורים הוא קרבן בהמה ואם נאמר שרב חסדא דיבר בקינים בלבד אין להקשות עליו מהברייתא המדברת על שעיר!

אבל דעת המאירי שרב חסדא דיבר בקינים בלבד. ולדבריו קשה, שהרי הברייתא דיברה בשעיר ואיך הגמרא יכלה להקשות מהברייתא על רב חסדא?

ומטעם זה דחה המאירי את פירוש רש"י, ומפרש שהגמרא הקשתה ממה שהברייתא אמרה "ומה במקום שלא קידש הגורל קידש השם" וכו'. ומשמע, שבאותו הזמן שהיה ראוי שהגורל יקדש, אמנם הוא אינו מקדש אבל קידש השם.

ואמר שמעות אלו יהיו לחטאתו, ומעות אלו לעולתו. (7)

ולבסוף נודע לו שהוא חייב להביא רק כבשה לחטאת כדין העשיר ואינו חייב בעולה. כיצד יעשה בדמים הללו?

מוסיף דמים על מעות החטאת שבידו, ומביא חובתו כבשה לחטאת מדמי הטאתו, מן המעות שהפריש לחטאת העוף. ואין מוסיף דמים ומביא את חטאת חובתו מדמי עולתו, מפני שכבר חלה על המעות הללו קדושת עולה, ואין משנים מקדושת עולה לקדושת חטאת. (8)

ומדברי הברייתא קשה על רב חסדא:

והא הכא בברייתא מבואר שלאחר שהפריש את המעות פירש אלו לחטאת ואלו לעולה, דלאו שעת לקיחה [קניית העופות] היא, ולאו שעת עשייה היא.

ואף על פי כן קתני בברייתא דקבע עליהם השם, ואינו יכול לשנותם! ואילו רב חסדא אמר שאין השם קובע אלא בשעת לקיחה או עשייה!

אמר רב ששת למקשן: הרי יש לתמוה על דבריך:

ותסברא, וכי אתה סבור שהגירסא בברייתא שהבאת היא נכונה?!

והאמר [והרי אמר] רבי אלעזר אמר רבי הושעיא: מטמא מקדש עשיר שחייב להביא כבשה או שעירה, והביא קרבן עני קן עופות — לא יצא!

וכיון דלא יצא אפילו בדיעבד — היכי קבע?! איך הוא קבע את מקצת הדמים לעולה? והרי הוא אינו חייב בעולה?! (9)

אלא, מאי אית לך למימר, מה אתה המקשן צריך לומר [כדי לתרץ את דברי הברייתא], בעל כרחך אתה מוכרח לומר שגירסת הברייתא משובשת. ואם כן, גם לפי רב חסדא יש לתקן את הגירסא בברייתא.

וכמו שלדבריך יש לגרוס בברייתא: "מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו, ואמר אלו לחטאתו ואלו לעולתו, ואחר כך העשיר".

והיינו, שכבר אמר "אלו לחטאתי ואלו לעולתי" — מעניותו, בעודו עני. ולכן יכול לקבוע על מקצת הדמים שם עולה.

הכי נמי, כך גם נתרץ את דברי רב חסדא, שהגירסא בברייתא היא בענין שכבר אמר "אלו לחטאתי ואלו לעולתי" משעת הפרשה ממש. (10)

7. שטעה וחשב שאף על פי שהעשיר, עדיין עליו להביא קן. רש"י כריתות כח א.

8. אלא יביא מהם עולת נדבה. רש"י בכריתות שם, ורבינו אליקים. וכן מבואר בגמרא בעמוד ב. ופירשו תוספות שם שמביאים ממנה עולת ציבור בנדבה ["קין המזבח"].

9. שהרי אמר "אלו לעולתי", משמע לעולה שאני חייב בה. רבנו אליקים. [לשון הריטב"א: "פירוש, הוה ליה כמי שאינו מחויב עולה כלל ואמר אלו לעולתי, שלא אמר כלום"].

10. רש"י מפרש שצריך לגרוס בברייתא: מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו, ואמר "בשעת הפרשה" אלו לחטאת ואלו לעולה ואחר כך

לפי שהפרשת המעות היא כלקיחת העופות. וכשם שבשעת לקיחת העופות הוא קובע עליהם שם, כך בשעת ההפרשת המעות הוא קובע להם שם.⁽¹¹⁾

אך עדיין יש להקשות.

כי רב ששת הוכיח שגירסת הברייתא משובשת מדברי רבי אלעזר בשם רבי הושעיא, שאמר: מטמא מקדש עשיר והביא קרבן עני לא יצא ידי חובתו.

אך רבי חגא חולק, ואומר בשם רבי יאשיה כי מטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני יצא. ולפיו יש להקשות:

ולרבי חגא אמר רבי יאשיה,⁽¹²⁾ דאמר מטמא מקדש עשיר שהביא קרבן עני יצא, ולדבריו אין כל ראייה שגירסת הברייתא היא משובשת, אלא יש להניח שהיא נכונה.

מא-ב

ומוכח מדברי הברייתא שאפשר לקבוע שם על העופות שלא בשעת לקיחה או עשייה. ושלא כדברי רב חסדא.

ואם כן, מאי איכא למימר — איך ניישב לפיו את דברי רב חסדא?⁽¹⁾

ומתרצינן: צריך לומר שחסר בדברי הברייתא מילה אחת בלבד. ודרך התנאים שלפעמים נשכחת מהם מילה אחת.⁽²⁾

ולדבריו לא תימא בגירסת הברייתא: מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו והעשיר, ואחר כך, לאחר שהעשיר, אמר "מענות אלו לעולה ומעות אלו לחטאת".

אלא, יש לתקן בשינוי של מילה אחת בלבד את לשון הברייתא, ואימא דברי הברייתא כך:

העשיר.

אבל מדברי רבנו אליקים נראה שאין צריך להוסיף ולגרוס "שבשעת הפרשה" אלא הגירסא שהגמרא הוכיחה לדעת המקשן נשארה בעינה [ואמר אלו לחטאת ואלו לעולה ואחר כך העשיר]. והגמרא הוסיפה שלדעת רב חסדא צריך לפרש שהאמירה היתה ממש בשעת הלקיחה [ולא אחרי הלקיחה קודם שהעשיר].

11. כך פירש רש"י. וכן מוכח מהגמרא. אבל הרמב"ם [בסוף פרק ה מהלכות פסולי המוקדשין] פסק ששעת הפרשה אינה כשעת לקיחה. וכן כתב מאירי. וכתב השיח יצחק שרק בהוה אמיןא הגמרא נאלצה לומר ששעת ההפרשה כשעת הלקיחה. אבל למסקנא אין צורך בזה. ושעת הפרשה אינה כשעת לקיחה. וגם רש"י מודה לזה.

12. גירסת הגמרא בעמוד ב' רבי הושעיא. וכן הגיה הרש"ש כאן. והיינו שרבי אלעזר ורבי חגא נחלקו מה אמר רבי הושעיא [וכנראה שהגמרא סברה שאפשר להוכיח מדברי רבי הושעיא שסידר ברייתות, שהברייתא משובשת. אבל אין לשנות את גירסת הברייתא מכח דברי רב חסדא אם אין רבי הושעיא מסייע לו].

1. מדוע הגמרא לא אמרה שרב חסדא סובר כרבי אלעזר שלדעתו גירסת הברייתא משובשת? כתבו תוספות שהכל מודים לדברי רב חסדא. [ולכן הגמרא הוכרחה ליישב את דבריו גם לשיטת רב חגא].

והריטב"א כתב שכיון שלרב חגא אין צורך להגיה את הברייתא ראוי לומר כדבריו. ועיין שיח יצחק.

2. כך פירש רש"י. [ולעיל הגמרא רצתה לומר